Mengurus Risiko Perdagangan Komoditi dalam Urus Niaga Kewangan Islam

Pengenalan

Salah satu prinsip utama kewangan Islam ialah perkaitan langsung antara urus niaga kewangan dengan ekonomi benar. Hukum Syariah mewajibkan semua urus niaga kewangan berlandaskan aset untuk mewajarkan penjanaan keuntungan. Aset tersebut perlu dikenal pasti secara khusus untuk mengelakkan unsur ketidakpastian (*gharar*) dalam urus niaga. Untuk memudahkan urus niaga sedemikian, pelbagai aset sandaran dibenarkan untuk digunakan oleh institusi kewangan Islam (IKI) (Gambar Rajah 1).

Gambar Rajah 1: Jenis-jenis Kontrak Syariah yang Digunakan untuk Pelbagai Tujuan dan Aset Sandaran

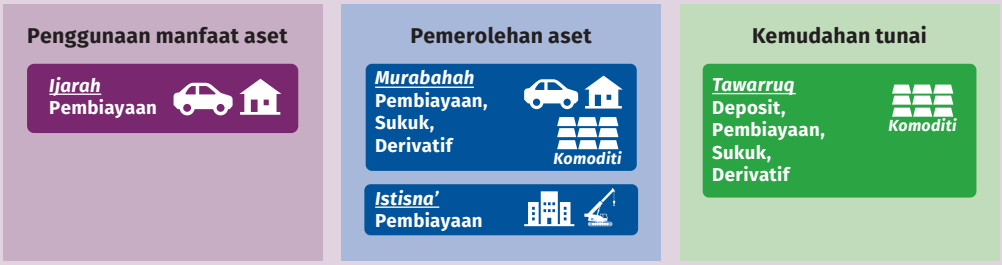

Sumber: Bank Negara Malaysia

Di Malaysia, penggunaan komoditi bagi memudahkan urus niaga kewangan Islam semakin meningkat. Komoditi sahaja mencakupi lebih separuh (2019: 56%)[1] daripada aset sandaran dalam urus niaga sedemikian (Rajah 1).[2] Keadaan ini mendedahkan IKI kepada risiko yang berkaitan dengan komoditi, seperti perubahan dalam kadar hasil tanaman atau hasil pengeluaran dan juga harga. Rencana ini meninjau risiko utama dalam perdagangan komoditi yang menjadi asas urus niaga kewangan Islam dan amalan pengurusan risiko yang diguna pakai oleh IKI untuk mengurangkan risiko tersebut.

Rajah 1: Komposisi Penggunaan Kontrak Syariah pada Akhir Tahun 2019

***Tawarruq* dan *murabahah* mencakupi hampir dua pertiga daripada kontrak Syariah yang digunakan**

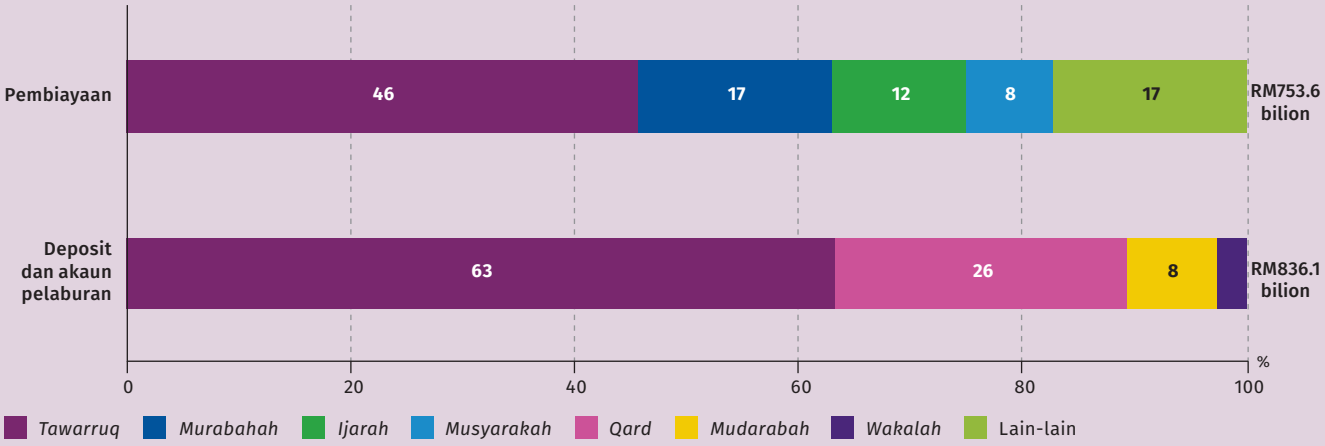

Sumber: Bank Negara Malaysia

[1] Dikira sebagai peratusan jumlah deposit dan jumlah pembiayaan IKI.
[2] Kontrak Syariah lain seperti *rahn, sarf* dan *mudarabah* mungkin juga menggunakan komoditi, tetapi memandangkan dedahannya kecil, kontrak-kontrak Syariah tersebut tidak termasuk dalam analisis ini.

Perdagangan Komoditi dalam Urus Niaga *Murabahah* dan *Tawarruq*

Dalam urus niaga kewangan Islam, IKI menggunakan perkhidmatan broker komoditi atau bursa komoditi[3] (BBK) secara meluas apabila membuat perdagangan komoditi bagi pembiayaan dan penempatan deposit. Contohnya, pelanggan boleh menggunakan kontrak *murabahah* untuk membiayai pembelian komoditi sebagai bahan mentah pengeluaran (Gambar Rajah 2). Dalam transaksi kewangan ini, IKI membeli komoditi daripada pembekal komoditi dan selepas itu menjualnya kepada pelanggan secara tertangguh pada harga tokokan.

Gambar Rajah 2: Penggunaan *Murabahah* dalam Pembiayaan Pembelian Komoditi

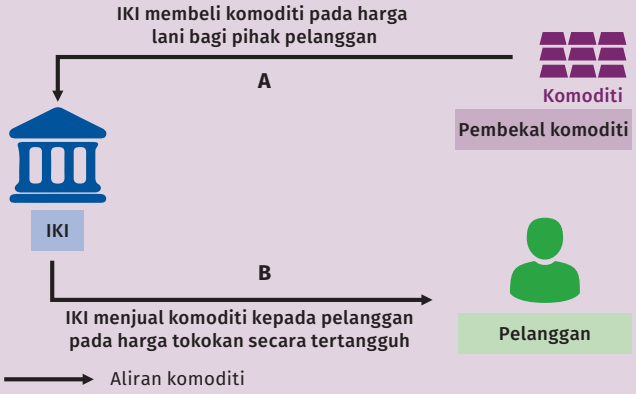

Sumber: Bank Negara Malaysia

Dalam contoh lain, IKI boleh menggunakan *tawarruq* bagi penempatan deposit tetap (Gambar Rajah 3). Kontrak ini melibatkan dua transaksi penjualan dan pembelian yang berasingan serta mengikut turutan, masing-masing dijalankan bagi pihak pelanggan dan IKI. Secara praktik, IKI memikul dua peranan yang berbeza, iaitu sebagai ejen pelanggan untuk membeli komoditi daripada pembekal komoditi secara lani (*spot*), dan sebagai pembeli komoditi tersebut secara tangguh (*deferred*). Untuk mendapatkan wang tunai, IKI akan menjual komoditi tersebut kepada pembekal komoditi yang lain secara lani.

Gambar Rajah 3: Penggunaan *Tawarruq* dalam Pengambilan Deposit Tetap

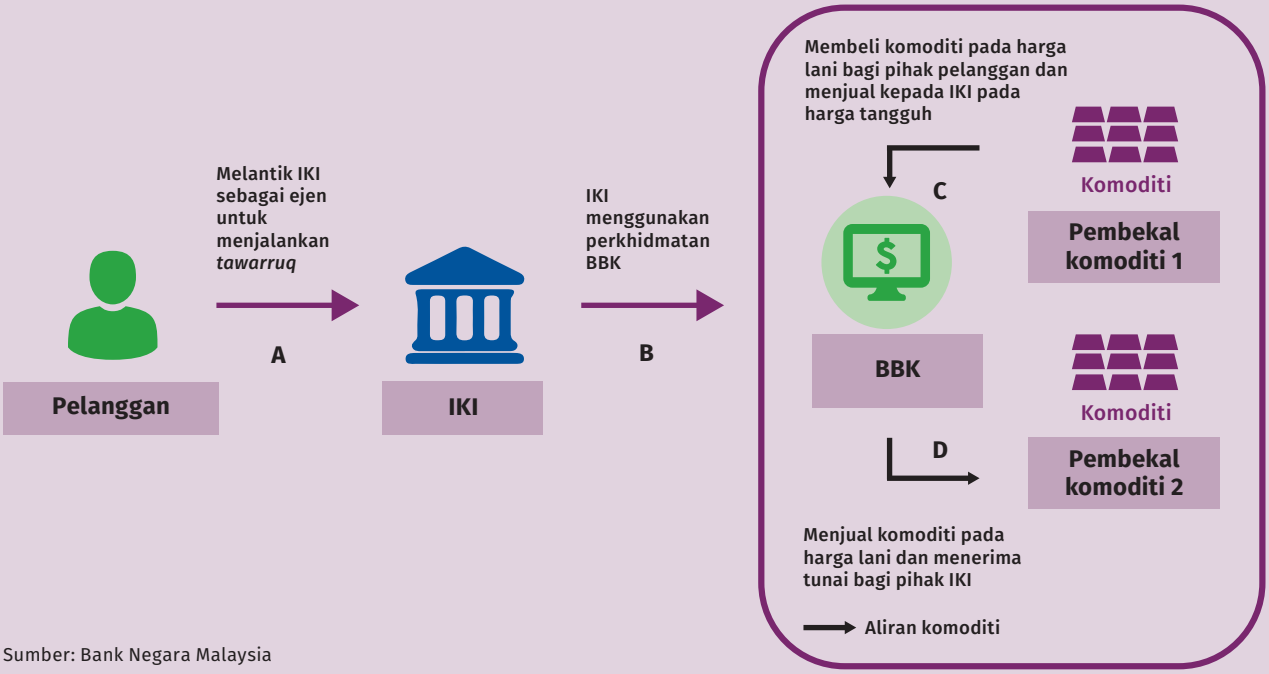

Sumber: Bank Negara Malaysia

[3] Bursa Suq Al-Sila melaksanakan 65% daripada urus niaga *tawarruq* di Malaysia pada tahun 2019.

Memahami Risiko dalam Perdagangan Komoditi

Dalam Syariah, kesahihan kontrak kewangan bergantung pada penyempurnaan transaksi penjualan dan pembelian yang betul. Transaksi ini melibatkan penawaran dan penerimaan dalam turutan yang betul serta pengesahan jenis dan kuantiti komoditi serta harganya. Sebagai pihak-pihak yang terlibat dalam kontrak, IKI dan pelanggan mempunyai peranan dan tanggungjawab khusus menurut Syariah, dan kedua-dua pihak perlu menanggung risiko (Gambar Rajah 4). Risiko sedemikian berpunca daripada ciri-ciri khusus pasaran untuk aset sandaran tersebut, dalam hal ini merujuk kepada pasaran komoditi. Selain itu, risiko tersebut juga berpunca daripada urusan transaksi jual beli komoditi oleh IKI.

Gambar Rajah 4: Ringkasan Sumber-sumber Risiko

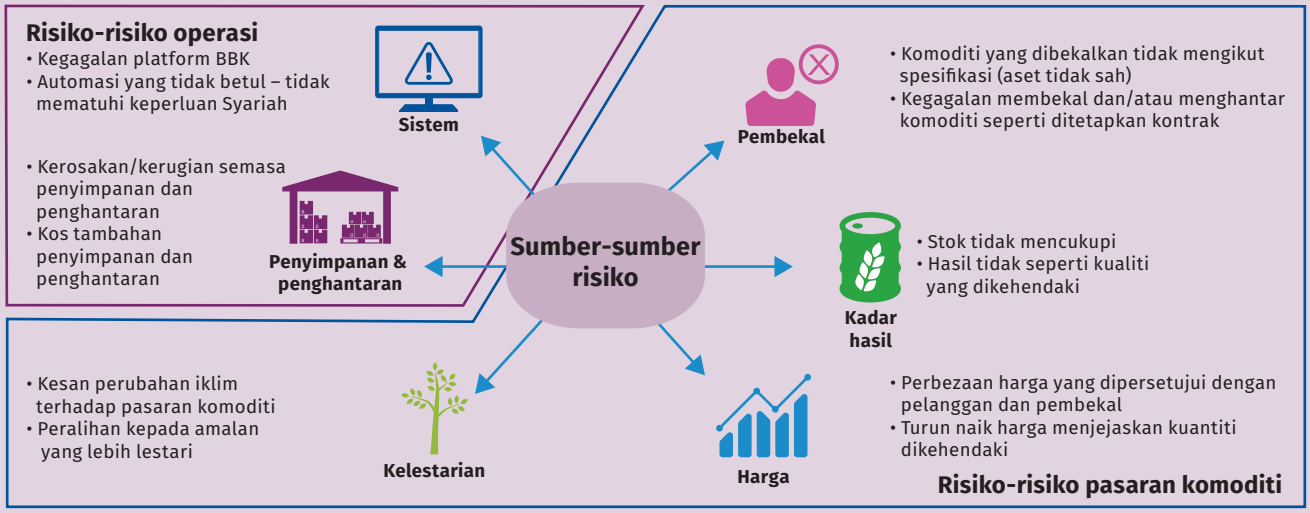

Sumber: Bank Negara Malaysia

(i) Risiko-risiko pasaran komoditi

Dalam sesuatu urus niaga, kesemua pihak yang terlibat akan bersetuju mengenai aspek tertentu komoditi, termasuk kualitinya. Risiko kadar hasil atau hasil pengeluaran, iaitu kuantiti dan kualiti[4] tanaman/pengeluaran, boleh menjejaskan jumlah stok komoditi yang sedia ada untuk memenuhi permintaan perdagangan komoditi (Rajah 2). Seterusnya, ketersediaan stok mempunyai pengaruh secara langsung terhadap harga. Turun naik harga komoditi mendedahkan IKI kepada risiko pasaran sekiranya harga yang dipersetujui dengan pelanggan menyimpang daripada harga semasa dengan pembekal berikutan perbezaan masa urus niaga dijalankan dengan pelanggan dan pembekal. Dalam kes *tawarruq*, pergerakan harga komoditi sandaran akan memberikan kesan terhadap kuantiti komoditi yang diperlukan dan pengurusan stok komoditi (Rajah 3 dan 4). Sebagai contoh, permintaan untuk minyak sawit mentah (*crude palm oil*, CPO) meningkat dengan nyata sepanjang tahun 2018 berikutan pembiayaan yang diluluskan dan penempatan deposit yang lebih tinggi. Hal ini menyebabkan BBK[5] perlu meningkatkan tahap stok CPO yang ada untuk memenuhi permintaan yang lebih tinggi. Kejatuhan harga CPO, khususnya pada separuh kedua tahun 2018, menyebabkan stok CPO perlu terus ditambah memandangkan jumlah nilai komoditi adalah lebih rendah berbanding jumlah pembiayaan/deposit yang diberikan/diterima. Oleh yang demikian, pengurusan yang berkesan untuk menangani risiko pembekal amat penting kerana pembekal diamanahkan untuk memastikan stok komoditi boleh ditambah dengan mudah dalam kuantiti yang mencukupi dan memenuhi gred perdagangan yang perlu untuk menyempurnakan urus niaga tersebut.

[4] Komoditi tersebut perlu memenuhi tahap tertentu gred perdagangan untuk diluluskan sebagai aset yang layak.
[5] BBK mengendalikan penjualan dan pembelian CPO secara berkelompok apabila permintaan perdagangan melebihi stok yang ada.

Rajah 2: Komposisi Jenis Aset Dagangan Broker/Bursa Komoditi (BBK)

Resin plastik dan minyak sawit mentah ialah aset dagangan utama BBK

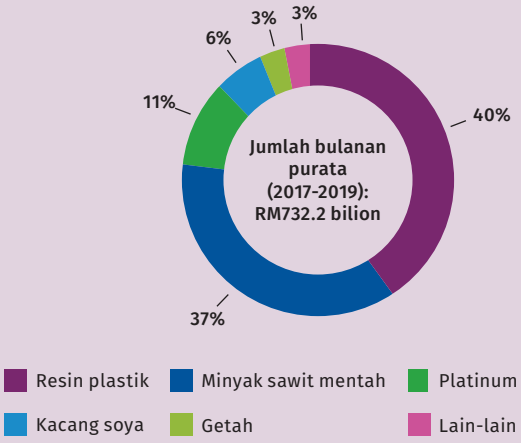

Sumber: Broker/Bursa Komoditi (BBK)

Rajah 3: Purata Jumlah Bulanan dan Harga Resin Plastik Digunakan dalam *Tawarruq*

Kestabilan harga resin plastik menyumbang kepada pengurusan stok resin plastik yang berkesan

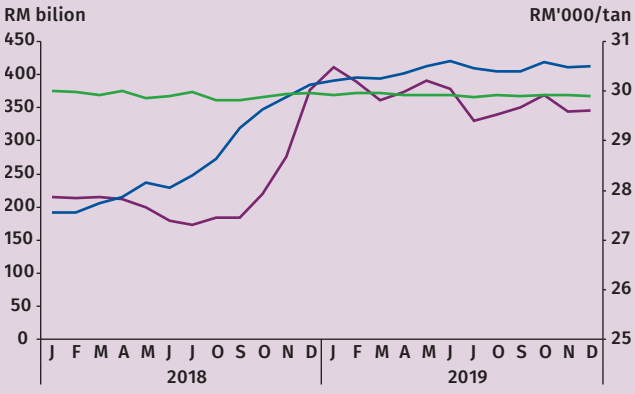

Nota: Angka-angka mewakili transaksi *tawarruq* melalui BBK oleh IKI sahaja (tidak termasuk institusi lain, contohnya korporat dan kerajaan)

Sumber: Broker/Bursa Komoditi (BBK) dan anggaran Bank Negara Malaysia

Rajah 4: Purata Jumlah Bulanan dan Harga Minyak Sawit Mentah Digunakan dalam *Tawarruq*

Dagangan minyak sawit mentah dilakukan secara berkelompok apabila permintaan dagangan melebihi stok tersedia

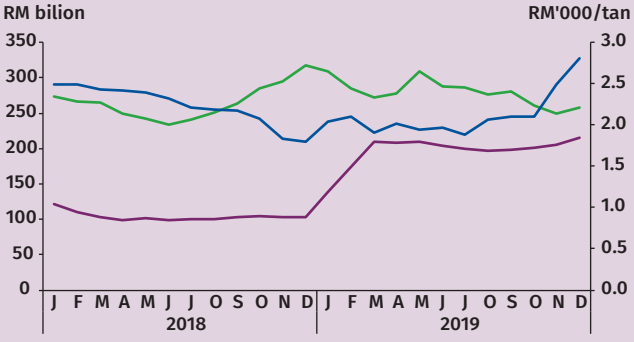

Nota: Angka-angka mewakili transaksi *tawarruq* melalui BBK oleh IKI sahaja (tidak termasuk institusi lain, contohnya korporat dan kerajaan)

Sumber: Broker/Bursa Komoditi (BBK), Majlis Minyak Sawit Malaysia (MPOC) dan anggaran Bank Negara Malaysia

Perubahan iklim juga boleh menjejaskan bekalan komoditi. Risiko fizikal boleh berbangkit daripada kesan keadaan cuaca yang berubah-ubah seperti kekerapan atau tahap keterukan keadaan cuaca ke atas kadar hasil komoditi. Risiko peralihan pula boleh tercetus berikutan perubahan dalam permintaan pasaran ekoran peralihan ke arah amalan yang lebih lestari. Untuk mengurangkan dedahan sedemikian, BBK lazimnya mempunyai pelbagai stok komoditi alternatif[6] dan kini dalam usaha menjalin hubungan dengan pembekal komoditi yang sedang beralih ke arah amalan yang lebih lestari.

[6] Sesetengah BBK juga menggunakan bukan komoditi seperti kredit masa panggilan telekomunikasi.

(ii) Risiko-risiko operasi

IKI banyak bergantung pada sistem perdagangan komoditi yang disediakan oleh BBK. Sistem perdagangan dirumuskan sebegitu rupa untuk mengautomasikan keperluan Syariah yang kritikal, khususnya dalam penentuan turutan aktiviti seperti penawaran dan penerimaan. IKI perlu memastikan konfigurasi sistem mematuhi prinsip Syariah sepenuhnya dan berdaya tahan terhadap risiko teknologi yang boleh menyebabkan gangguan sistem. IKI juga terdedah pada risiko penyimpanan dan penghantaran, seperti kerosakan kepada komoditi dan kos tambahan yang perlu ditampung sekiranya pelanggan memerlukan penghantaran komoditi tersebut secara fizikal, meskipun kesemua risiko ini lazimnya kecil sahaja berbanding dengan risiko-risiko lain.

Amalan Pengurusan Risiko

IKI dikehendaki mempunyai dasar dan prosedur yang sewajarnya untuk mengurus dedahan terhadap risiko perdagangan komoditi selaras dengan dokumen dasar (*policy document,* PD) yang dikeluarkan oleh Bank mengenai *Murabahah* dan *Tawarruq*.[7] Amalan pengurusan risiko oleh IKI bagi kontrak *murabahah* dan *tawarruq* masing-masing ditunjukkan dalam Gambar Rajah 5 dan 6. Bank melalui peranan penyeliaannya, memantau dan menilai sama ada amalan pengurusan risiko oleh IKI adalah mencukupi dan seterusnya mengambil tindakan yang berkaitan untuk mengurangkan kelemahan institusi dan seluruh sistem. Tindakan ini termasuk amalan pengurusan risiko oleh IKI berkaitan dengan urus niaga kewangan yang dijalankan oleh BBK.

Secara kesuluruhan, risiko perdagangan komoditi dalam urus niaga kewangan Islam dinilai sebagai terhad. IKI pada amnya melaksanakan amalan pengurusan risiko yang berkesan dalam mengurus dedahan mereka terhadap risiko perdagangan komoditi. IKI dan BBK tidak pernah mengalami apa-apa insiden pemberhentian sistem yang ketara dan berpanjangan yang mengganggu kelancaran urus niaga. Tiada insiden siber yang besar berlaku, yang menjejaskan integriti BBK dalam melaksanakan fungsinya mahupun integriti pelaksanaan transaksi. Walau bagaimanapun, ada antara ketidakpatuhan yang berpunca daripada kelemahan yang wujud dalam amalan pengurusan risiko operasi secara keseluruhan. Permintaan untuk komoditi pada masa hadapan oleh pelanggan dipantau dengan teliti oleh IKI dengan kerjasama BBK. Langkah ini bagi memastikan stok komoditi terus tersedia, terutamanya bagi urus niaga yang besar. IKI juga kerap berinteraksi dengan BBK untuk mengurus kesan daripada perubahan pengawalseliaan terhadap urusan perdagangan komoditi. Hal ini termasuk usaha memahami kesan keperluan kelestarian (*sustainability requirements*) terhadap permintaan dan bekalan stok komoditi yang akan datang. Sehingga kini, tiada sebarang insiden yang memerlukan IKI menanggung kos penyimpanan dan penghantaran bagi pihak pelanggan. Berdasarkan kawalan risiko yang tersedia, baki risiko yang berpunca daripada pergantungan pada BBK dijangka tidak akan terlalu menjejaskan operasi IKI. Jika perlu, IKI boleh menjalankan perdagangan komoditi secara terus dengan rakan niaga yang berkaitan.

[7] Contohnya, PD mengenai *Tawarruq* hanya membenarkan komoditi yang diurusniagakan dalam pasaran terbuka dan memenuhi piawaian kualiti perdagangan yang diiktiraf. PD tersebut turut menetapkan kriteria pemilihan pembekal komoditi, keperluan sistem dan jangkaan terhadap kajian semula BBK dan interaksi yang sedang dijalankan dengan BBK.

Gambar Rajah 5: Amalan Pengurusan Risiko dalam *Murabahah*

Sumber-sumber risiko

Pemerolehan/pencarian sumber komoditi

Kadar hasil

Harga

Pembekal

Penyimpanan & penghantaran

Penyimpanan & penghantaran

Pengurusan risiko IKI

Pelanggan mengenal pasti komoditi yang diperlukan dan bersetuju dengan pembekal mengenai harga dan kualiti.

IKI menggunakan *wakalah* (agensi) untuk melantik pelanggan sebagai ejen untuk membeli daripada pembekal.

Pelanggan memberikan *wa'd* (janji) dan jika berkenaan, *hamish jiddiyah* (deposit keselamatan) untuk membeli komoditi daripada IKI, tertakluk kepada rekursa (*recourse*) daripada pembekal sekiranya terdapat kecacatan kualiti.

Penilaian kredit pelanggan termasuk pengesahan pembekal.

Pengurusan risiko IKI

Terma dan syarat kontrak menetapkan dengan jelas bahawa pelanggan menanggung apa-apa kos penyimpanan dan penghantaran.

Pelanggan yang bertindak sebagai ejen pembelian bagi IKI akan membuat penghantaran komoditi secara terus.

Sumber: Bank Negara Malaysia

Gambar Rajah 6: Amalan Pengurusan Risiko dalam *Tawarruq*

Sumber-sumber risiko

Pemerolehan/pencarian sumber komoditi

Kadar hasil

Harga

Pembekal

Sistem

Sistem

Penyimpanan & penghantaran

Penyimpanan & penghantaran

Pengurusan risiko IKI

Wakalah digunakan untuk melantik IKI sebagai ejen bagi pelanggan untuk membeli komoditi.

Fleksibiliti kepada IKI untuk memilih jenis komoditi mengikut dasar dalaman yang diluluskan.

Menjalankan audit terhadap pembekal untuk memastikan pematuhan terhadap prinsip Syariah.

Pengurusan risiko BBK

Memastikan penampan stok komoditi dan jenis komoditi alternatif yang kukuh.

Menetapkan satu harga sahaja sepanjang hari niaga. Menghapuskan turun naik harga intrahari disebabkan perjanjian jual beli berlaku pada hari yang sama. Kawalan sistem tambahan untuk meminta IKI menyelesaikan urus niaga pada hari yang sama.

Proses saringan terhadap pembekal untuk memastikan bekalan yang berterusan – penilaian prestasi kewangan dan keupayaan operasi.

Pengurusan risiko IKI

Kriteria pemilihan yang sesuai untuk menilai keandalan dan kredibiliti BBK – prestasi kewangan, keupayaan operasi, pengawasan berkaitan Syariah dan pengurusan risiko, kesinambungan perniagaan.

Pengurusan kesinambungan perniagaan yang berkesan, contohnya BBK alternatif.

Pengurusan risiko BBK

Memantau ketersediaan stok dan dagangan yang tidak berjaya.

Menjalankan latihan pemulihan bencana secara berkala dengan IKI.

Menjalankan audit terhadap pembekal komoditi secara kerap bagi memastikan pematuhan operasi dan Syariah.

Pengurusan risiko IKI

Terma dan syarat kontrak menetapkan dengan jelas bahawa pelanggan menanggung apa-apa kos penyimpanan dan penghantaran.

Pengurusan risiko BBK

Dasar dan prosedur yang jelas untuk melaksanakan penghantaran komoditi.

Nota: Pengurusan risiko seluruh institusi oleh bursa tempatan merangkumi pengurusan risiko bursa komoditi di bawah bidang kuasanya.

Sumber: Bank Negara Malaysia